

12.2019

ТОПЯЩАТА СЕ ТУНДРА УСКОРЯВА
КЛИМАТИЧНИТЕ ПРОМЕНИ

ПОЛЯРНИТЕ ВЪЛЦИ: ЖИВОТ
МЕЖДУ ПИРУВАНЕ И ГЛАД

NATIONAL
GEOGRAPHIC

ПОД ЙЕРУСАЛИМ

НОВИ РАЗКОПКИ ПОД СВЕЩЕНИЯ ГРАД
РАЗКРИВАТ СЪКРОВИЩА И РАЗПАЛВАТ ПОЛЕМИКИ

WWW.NATIONALGEOGRAPHIC.BG

цена на пакета 7,49 лв.

3 800218 724661

СЪДЪРЖАНИЕ

На корицата:

Църквите, гжамите, синагогите и други свети места в Йерусалим си оспорват пространството в свещения град както на повърхността, така и под нея.

ИЛЮСТРАЦИЯ: BOSE COLLINS

СТАТИИ

Под Йерусалим

Нови разкопки под свещения град разкриват хилядолетни религиозни и културни съкровища. На малко места на планетата археологически разкопки могат с такава скорост да подбудят бунт, да породят опасност от война или да изправят на нокти целия свят.
ТЕКСТ: АНДРЮ ЛОУЪР
СНИМКИ: САЙМЪН НОРФОЛК
..... стр. 30

Заплаха под земята

Арктическата вечна замръзналост се топи много по-бързо от очакваното, преобразявайки терена и освобождавайки в атмосферата милиарди допълнителни тонове метан и въглероден диоксид, които могат да ускорят климатичните промени.
ТЕКСТ: КРЕЙГ УЕЛЧ
СНИМКИ: КЕЙТИ ОРЛИНСКИ
..... стр. 56

Сам с вълците

Полярните вълци обитават само най-северните арктически острови на Канада и участъци от гренландското крайбрежие. В продължила трийсет часа среща с глутница полярни вълци нашият автор оценява по нов начин тези хищници от тундрата.
ТЕКСТ: НИЙЛ ШЕЙ
СНИМКИ: РОНАН ДОНОВАН
..... стр. 80

ПРОТИВОРЕЧИВИ РАЗКОПКИ ПОД СВЕЩЕНИЯ ГРАД РАЗКРИВАТ
ХИЛЯДОЛЕТНИ РЕЛИГИОЗНИ И КУЛТУРНИ СЪКРОВИЩА,
КАКТО И ТРУПАЦИ СЕ ИЗВЕЧНИ НАПРЕЖЕНИЯ

ТЕКСТ: АНДРЮ ЛОУЛЪР
СНИМКИ: САЙМЪН НОРФОЛК

ПОЛ ЙЕРУ

CAVIM

„НАВЕДИ СЕ“ Е НЕСПИРНИЯТ РЕФРЕН НА ДЖО УЗИЕЛ.

ПРЕДХОДНА СНИМКА

Под Църквата на Божия гроб в християнския квартал В Йерусалим отец Самуел Агхоян разглежда каменоломна, използвана като еврейско гробище по времето на Иисус. Наблизо има скална изданина, почитана като Голгота – хълма, на който бил разпнат Христос.

ВДЯСНО

За да разкрият стъпаловидната улица, служила като основен подход към Еврейския храм преди 2000 години, израелски археолози и инженери строят нещо подобно на тунел за метро под един палестински квартал. Според жителите изкопните работи са увредили къщите отгоре.

Опитвам се да не изостана от израелския археолог, докато той с лекота провира мършавото си тяло през криволичещия тесен тунел. Напредваме само на светлината на своите смартфони и аз се привеждам ниско, да не би каската ми да остърже камъка отгоре. После той внезапно спира. „Сега ще ти покажа нещо яко.“

Тесният коридор се намира под скалист хребет, който се издава южно от Стария град на Йерусалим. Източеният рид, където се намирал ранният Йерусалим, понастоящем плътно покрит от къщи, обитавани най-вече от палестинци, крие подземен лабиринт от естествени пещери, ханаански канали за вода, юдейски тунели и римски каменоломни.

Влизам след Узиел в наскоро разкопано пространство. Фенерчето му осветява тантурест блед цилиндър. „Това е византийска колона – обяснява той и се привежда да дръпне издут чувал с пясък, под който се

Семейство Фрегър от Канада празнуват бат мицва на дъщеря си Агисън в подземна зала близо до Западната стена (Стената на плача) в Йерусалим – едно от най-свещените места на юдаизма. Сводестото помещение, построено от мюсюлманите през XIV в. като странноприемница за жертваните, било превърнато в еврейско място за събития и свързано с лабиринта от тунели покрай Западната стена.

ХАДАС ПАРУШ (ДВЕТЕ СНИМКИ)

Плисъци и смехове отекват в участък от тунела на Езекия, който прекарва вода от 533 м от извора Гион – основния водоизточник на древен Йерусалим – до този басейн. Според Библията цар Езекия построил тунела, за да защити водоснабдяването на града от нашественици.

ХАДАС ПАРУШ

местните евреи, които нощем засипвали това, което работниците били разкрили през деня. Това не спряло Дьо Солси и той откарал в Лувъра древен саркофаг, който според него съдържа останките на древна еврейска царица.

Пристигнали и други европейски изследователи в търсене на още библейски съкровища. През 1867 г. британците изпратили Чарлс Уорън да сондира под повърхността на Йерусалим. Той наел местни работници да копаят дълбоки шахти и тунели, които да крият работата му от любопитните очи на османските чиновници, управляващи Йерусалим по това време. Неговите невероятно точни карти още будят почуда. Но друг аспект на наследството му може би е причина за трайното недоверие към археолозите сред мюсюлманите в града.

Век по-късно, когато по време на Шестдневната война през 1967 г. Израел отнел от арабските сили Източен Йерусалим,

включително Стария град, еврейски археолози започнали мащабни научни разкопки, които заели централно място в усилията на младата държава да докаже и възвеличае древните си корени. Разкрили датирани от I в. вили на еврейския елит, украсени с елегантни мозайки и изрисувани стени. Но извадили на бял свят и части от отдавна загубената „Нова църква“, построена 500 години по-късно и отстъпваща по значение единствено на Божи гроб, както и останките от огромен комплекс, построен от ранните мюсюлмански управници.

Някои разкопки обаче били отявлено религиозни. Само няколко участъка от Западната стена – останка от платформата на построения от Ирод Велики храм и най-свещеното място за юдаизма, където евреите могат да се молят – се намират над земята, поради което след Шестдневната война Министерството на религията започнало проект за разкриването на

пластове. Преди да стигнат до тях, извиках „Халас!“ – „Достатъчно!“ на арабски.

По-късно израелската полиция изнесла тоновете изкопана пръст. През 2004 г. започнал финансиран от частни източници проект по пресяването ѝ, който до момента е събрал над половин милион артефакта.

ЕДНА ДЪЖДОВНА ЗИМНА СУТРИН се отправям към входа на тунелите на Западната стена, непосредствено до площада, изпълнен с мъже с черни шапки и палта. Вътре има бъркотия от подземни зали за приеми, молитвени помещения и археологически разкопки. Надолу по коридора покрай синагога от стъкло и стомана, монтирана на подпори в средновековно ислямско религиозно училище, има римски тоалетни и наскоро разкрит малък театър – първия известен от древен Йерусалим, построен като част от възраждането на града под името Елия Капитолина през II в. Срещам се с Шломит Векслер-Бдолах. Говори със същата скорост, с която се движи. „Елате, елате, трябва да се връщам долу“ – казва археоложката от ИСД, докато препуска надолу по стълбите, които миришат на прясно нарязано дърво. Във влажното помещение отдолу трима арабски младежи по тениски небрежно придвижват двутонен камък, увиснал на стоманени вериги. Векслер-Бдолах обяснява, че го местят, за да осигурят достъп на туристите до нещо, което според нея е било зала за официални банкети, построена по времето на Ирод Велики.

Отгоре се провиква инженер и Векслер-Бдолах се извинява. Провеждат дълга разгорещена дискусия над участък жълта мазилка, която той иска да махне, за да закрепят метална стълба за туристите. „Това е мазилка от римско време и е много необичайна“ – казва ми тя. Подобни спорове често ехтят под улиците на Йерусалим – какво да остане и какво да бъде пожертвано?

НАПРАВЕНИТЕ В ПРОДЪЛЖЕНИЕ на век и половина открития под Йерусалим са опровергали стари вярвания. Днес много археолози отхвърлят библейския образ на блестящата цар Соломонова столица на голяма империя. Прочутият владетел не се споменава от нито една археологическа находка от епохата. Ранният Йерусалим повече приличал на малко укрепено градче

на хълм. Нито пък пристигането на исляма през VII в. рязко изместило християнството, както историците дълго време предполагали. На много археологически обекти се вижда, че в ежедневието на християните не се е променило почти нищо.

При все това разкопките са открили глинени печати на библейски царедворци и са придали достоверност на тяхното съществуване. Нещо повече – археологическите дейности подкрепят твърденията на императрица Елена, че Иисус е бил разпнат и погребан в рамките на настоящата Църква на Божи гроб. А пък археоложката Ейлат Мазар от Еврейския университет в Йерусалим дори твърди, че е открила двореца на цар Давид – първия израилски владетел на Йерусалим.

Една тиха съботна сутрин, еврейския Шабат, се натъквам на Мазар, която обикаля

Мюсюлмани очакват началото на петъчната молитва в подземната джамия Ал Марвани. През 1999 г. работници използвали булдозери, за да отворят широк нов вход, и породили страхове, че са нанесли щети на историческите пластове върху свещената платформа.
ФАИЗ АБУ РМЕЛЕ

из иначе пустия парк „Давидов град“. На североизточния край на тесния рид тя разкопала сграда с дебели стени, а до нея – внушителна стъпаловидна каменна структура, опасала стръмния склон. Въз основа на откритата керамика Мазар датира построяването ок. 1000 г. пр.Хр. – традиционната датировка на установяването на израилския контрол върху йевусейски Йерусалим. Кани ме надолу по стълбите, които водят до метална пасарелка над прочутите ѝ разкопки. Навежда се през перилата и сочи отломките долу. „Имаме цар с визия, който майсторски строи нещо голямо и внушително.“ Според Мазар може да става дума само за цар Давид. „Всичко пасва на историята в Библията.“

Нейните открития през 2005 г. влязоха в новините по цял свят, но повечето ѝ колеги остават скептични. Хронологията ѝ се

основава най-вече на керамиката вместо на по-модерни средства като радиовъглеродния метод, а мнозина археолози възприемат като порочен нейния буквален прочит на Библията. Дори на табелата на пасарелката има въпросителна след информацията за обекта: „Останки от двореца на цар Давид?“

„Основавам се на фактите – казва тя с леко раздражение в гласа, когато споменавам възраженията на други учени. – В какво вярват хората е нещо съвсем друго.“

Мазар иска да копае непосредствено на север, където според нея се крие прочутият палат на Соломон, сина на Давид. „Сигурна съм, че е там – казва тя във внезапен пламенен изблик. – Трябва да го разкопаем!“

Подготвя молба да ѝ бъде позволено да проучи обекта. Не е ясно дали ИСД ще одобри продължаването на разкопките. „Понастоящем, ако копаеш, ти трябва

ЗАПЛАХА

ПОД

ЗЕМЯТА

АРКТИЧЕСКАТА ВЕЧНА ЗАМРЪЗНАЛОСТ
СЕ ТОПИ МНОГО ПО-БЪРЗО ОТ ОЧАКВАНОТО,
ПРЕОБРАЗЯВАЙКИ ТЕРЕНА И ОСВОБОЖДАВАЙКИ
ВЪГЛЕРОДНИ ГАЗОВЕ, КОИТО МОГАТ
ДА УСКОРЯТ КЛИМАТИЧНИТЕ ПРОМЕНИ

Кратерът Батагайка в Източен Сибир, широк почти километър и нарастващ, е най-големият от много такива в Арктика. Когато вечната замръзналост се прокъсва от подземното топенe на лед, почвата потъва, образувайки кратери или езера.

ТЕКСТ: КРЕЙГ УЕЛЧ

СНИМКИ:

КЕЙТИ ОРЛИНСКИ

С

СЕРГЕЙ ЗИМОВ МЕТНА КОСТ ОТ вълнест мамут върху купчината. Кле-чеше в тинята край хладната, широка река Колима, под извисяващия се ронлив бряг. В Източен Сибир – далеч над Полярния кръг – беше лято. Никъде не се виждаше дори петънце скреж или сняг. И все пак река Колима беше отмила и разкрила това, което лежеше под брега, наречен Дуванний Яр – слой замръзнала земя, или пермафрост, дълбок стотици метри, който се затопля бързо. Клонки, друга растителна маса и части от животни от ледниковата епоха бяха разпилени по размякнатия бряг, в който потъваха ботушите на Зимов.

„Обичам Дуванний Яр – каза той, докато измъкваше фосили от калта. – Като книга е. Всяка страница е разказ за историята на природата.“ Климатът пише нова глава върху 23 млн. кв.км площ на върха на планетата. Арктическата вечна замръзналост не се топи постепенно, както някога прогнозираха учените.

Сергей Зимов, Вгясно, и синът му Никита ръководят арктическа изследователска станция в Черски, Русия, по течението на р. Колима. По-възрастният Зимов пръв открил, че във вечната замръзналост се съхранява далеч повече въглерод, отколкото някога предполагали учените. Сега част от него излиза в атмосферата поради повишаването на температурата.

В геологична перспектива тя се топи буквално за денонощие. Докато се размекват и свличат, почви като тези при Дуванний Яр разкриват следи от древен живот – и освобождават големи количества въглерод, които са били заключени в замръзнатата земя в продължение на хилядолетия. Навлизайки в атмосферата като метан или въглероден диоксид, въглеродът обещава

да ускори климатичните промени. Зимов е прекарал десетилетия в порутена изследователска станция край златодобивното селище Черски, на около 3 часа с моторница от Дуванний Яр, разкопавайки тайните на затоплящата се Арктика.

Днес новите открития подсказват, че въглеродът ще се освободи по-бързо, докато планетата се затопля. Заради неочакваната скорост на затопляне на Арктика и тревожния начин, по който водата от разтопената замръзналост се движи през полярните пейзажи, сега изследователите подозират, че за

N NGS – организация с идеална цел, работеща за опазването на земните ресурси, помощна за финансирането на тази статия.

всеки градус по Целзий, с който се вдига средната температура на Земята, вечната замръзналост може да освободи еквивалента на 4 до 6 годишни емисии от въглища, нефт и природен газ – от двойно до тройно повече от предположенията на учените допреди няколко години. Ако не ограничим използването на изкопаеми горива, в рамките на няколко десетилетия вечната замръзналост може да е толкова голям източник на парникови газове, колкото днес е Китай – страната с най-големи емисии в света.

Но ние не отчитаме това. Междуправителствената експертна група по климатичните промени (МЕГКП) към ООН едва наскоро започна да включва вечната замръзналост в прогнозите си. Тя все още подценява колко широко може да се отвори фризерът на Пандора и какъв хаос може да отключи това.

Потенциалът на вечната замръзналост да затопли планетата е почти нищо пред нашия собствен. Но ако се надяваме да ограничим затоплянето до два градуса по Целзий, както се съгласиха 195 страни по време на Парижкото споразумение през 2015 г., новите изследвания подсказват, че може да ни се наложи да намалим емисиите 8 години по-рано, отколкото прогнозират моделите на МЕГКП, само за да компенсирате топенето, което ще настъпи. Това е може би най-малко отчитаната причина да ускорим прехода към по-чиста енергия: за да достигнем целта, която сме си поставили за борба със затоплянето, ще е нужно да се размърдаме дори още по-рано, отколкото сме предполагали.

ЗИМОВ ДОШЪЛ ЗА ПРЪВ път в Черски през 70-те години на ХХ в. като студент, за да помогне с картографирането на една експедиция. Няколко години по-късно се върнал и основал Североизточната научна станция, която днес притежава и ръководи със сина си Никита. Това е импровизирано начинание, което няма почти никакво финансиране. Но станцията привлича учени от цял свят, изследващи Арктика.

Един ден през лятото на 2018 г. двамата с фотографката Кейти Орлински се

присъединихме към Зимов в една стара лодка, за да пренесем провизии до станция за наблюдение на въглерода в залива Амбарчик, близо до вливането на р. Колима в Северния ледовит океан. На това място първоначално имало транзитна станция за затворници, изпращани в сталинистките лагери на ГУЛАГ и останките от съветската ера бяха навсякъде. Минахме през влажни треви по пътека, направена от наредени стари парни радиатори. Докато вървахме, Зимов забиваше метален прът в земята, за да провери дълбочината, на която вечната замръзналост е все още твърда.

Вечната замръзналост – земя, която остава целогодишно замръзнала – е покрита с до четири метра кал и растителни останки. Наречена активен слой, тази почва обикновено се разтапя всяко лято и замръзва отново през зимата, защитавайки вечната замръзналост от повишаващите се температури на повърхността. Но през пролетта на 2018 г. екип, работещ за Никита, открил, че калта близо до повърхността около Черски изобщо не била замръзнала през дългата полярна нощ. Това било нечувано. Пръстта на 70 см в дълбочина трябвало да е замръзнала. Вместо това била на каша.

„Преди три години температурата на земята над вечната замръзналост беше -3°C – каза Сергей Зимов. – После стана -2°C . После – минус един. Тази година температурата беше $+2^{\circ}\text{C}$.“

От една страна това не е изненадващо. Петте най-топли зими на Земята от края на ХІХ в. насам настъпиха след 2014 г., а Арктика се затопля повече от два пъти по-бързо, отколкото останалата част на планетата, тъй като губи морския лед, който ѝ помага да се охлажда. Глобалните температури на вечната замръзналост се вдигат вече от половин век. На Северния склон в Аляска те са се повишили с $5,8^{\circ}\text{C}$ за 30 години.

Това, което баща и син Зимови документирали през 2018 г., било нещо различно, с последици отвъд Арктика: зимно топене. Парадоксално, виновникът бил дебелият сняг. Сибир е сух, но в продължение на няколко зими преди 2018 г. дебел сняг покрил района. Снегът действал като одеяло, задържайки лятната жега в почвата. На един изследователски обект на 18 км от Черски, Матиас Гьокеде от Института за

биогеохимия „Макс Планк“ в Германия открил, че дълбочината на снега се е удвоила за 5 години. До април 2018 г. температурите в активния слой се били вдигнали с 6°C.

Феноменът не се ограничавал до Сибир. Владимир Романовски, експерт по вечната замръзналост, години наред наблюдавал активния слой да замръзва напълно до средата на януари на около 180 изследвани обекта в Аляска. Но тъй като по тези места в последно време падал дебел сняг, замръзването се изместило първо през февруари, после през март. През 2018 г. 8 от обектите,

изследвани от Романовски близо до Фейрбанк и десетина на полуостров Сюзърд, така и не замръзнали напълно.

В световен мащаб вечната замръзналост съхранява в себе си до 1600 гигатона въглерод, почти двойно повече от намиращия се в атмосферата. Никой не очаква всичко или поне по-голямата част от това да се разтопи. Доскоро изследователите предполагали, че вечната замръзналост ще освободи най-много 10% от въглерода си. А дори и това, смятало се, щяло да отнеме цели 80 години. Но когато активният слой спре да замръзва

Древните почви на арктическата вечна замръзналост, видими тук в склона на кратера Батагайка, съдържат органични останки от листа, треви и животни, загинали преди хилядолетия по време на ледниковата епоха. Целият този въглерод е бил безопасно затворен в замръзналата земя – досега.

КАДЪРЪТ Е ЗАСНЕТ С ПОМОЩТА НА ЛЮБОВ КУПРИЯНОВА

през зимата, нещата се ускоряват. Допълнителната топлина позволява на микроорганизмите да разлагат органичната материя в почвата – и да отделят въглероден диоксид и метан – целогодишно вместо само няколко кратки месеца всяко лято. А топлината през зимата достига до самата вечна замръзналост, разтапяйки я по-бързо.

„Много от предположенията ни се опровергават“ – казва атмосферната химичка Ройшин Коман. Тя и колегите ѝ са открили, че количеството CO_2 , изпускано от Северния склон в Аляска в началото на зимата, се е увеличило със 73% от 1975 г. насам.

Няколко снежни зими не оформят тенденция; през последната зима в Черски имаше по-малко сняг и почвата отново се охлади значително. Във Феърбанк също имаше малко сняг. Но в някои от обектите на Романовски в Аляска активният слой отново задържал достатъчно топлина, за да не успее да замръзне напълно.

„Това е наистина удивително“ – казва Макс Холмс от изследователския център „Уудс Хоул“ в Масачусетс. „До голяма степен си представях топенето на вечната замръзналост като бавен и стабилен процес, а може би това е просто странен петгодишен период. Ами ако не е? Ами ако нещата се променят много по-бързо?“

А

МИ АКО ПРОМЯНАТА започне да се самоподхранва – както например вече се случва с арктическият морски лед?

Като правило е трудно да се предскажат повратните точки, при които се задействат такива самоподхранващи се кръгове. „Знаем, че има прагове, които не бихме искали да преминаваме – казва Крис Фийлд, директор на института за изучаване на околната среда „Уудс“ към Станфордския университет. – Но не знаем с точност къде се намират.“

При вечната замръзналост има твърде много неща, които просто не можем да видим заради необятността ѝ. Вместо това учените изследват някои малки участъци, други следят дистанционно, а за останалите си правят заключения – за разлика от арктическият морски лед, който може изцяло да

Село Нюток, Аляска,
с население 380 души,
потъва, докато
вечната замръзна-
лост под него се топи.
По време на летен
лов на птици четири
момчета от етноса
юпики – от ляво:
Кенън Касацули, Джона
Анди, Лари Чарлс и Рийс
Джон – прекосяват
наводнена пътека.

ВДЯСНО

Инупиатите от селата по Северния склон в Аляска ловуват гренландски китове от хилядолетия. Един-единствен кит може да изхрани цялата общност през по-голямата част от годината, ако месото и маста се съхраняват правилно, което традиционно се прави в ледени изби, изкопани във вечната замръзналост. Когато тя се топи, ледените изби се наводняват.

ДОЛУ

Джозая Олемаун, млад инупиатски китоловец в Уткагвик (Бароу), Аляска, си поема дъх, докато складира китово месо в избата на семейството си във вечната замръзналост.

повратната точка, в Сибир все още щяха да пасат мамути.

Преди почти 25 години, в низините близо до Черски, Зимов създаде демонстрационен проект с площ 144 кв.км, наречен Плейстоценски парк. Идеята му била да върне обратно едрите тревопасни и да види дали тревите ще се завърнат. Той, а накрая и Никита пуснали в ограждението диви коне, а после доставили якове и овце от ез. Байкал. Тази пролет Никита докара 12 бизона от Дания. През 2018 г. Зимови обединили силите си с генетика от

Харвардския университет Джордж Чърч, който смята, че всъщност може да клонира мамут. Надеждата е, че един ден тези изчезнали вече зверове ще стъпват тежко из Плейстоценския парк, процъфтявайки в антропоцена.

Паркът е най-важният тест за хипотезата на Сергей Зимов. Степите, особено когато са покрити със сняг, отразяват повече слънчева светлина, отколкото тъмната гора. Пасящите животни затъпкват дълбокия сняг, позволявайки на топлината да избяга от почвата. И двете неща охлаждат земята. Ако дивите

В ПРОДЪЖИЛА
30 ЧАСА СРЕЩА
С ГЛУТНИЦА
ПОЛЯРНИ
ВЪЛЦИ
НАШИЯТ АВТОР
ОЦЕНЯВА ПО
НОВ НАЧИН
ТЕЗИ ХИЩНИЦИ
ОТ ТУНДРАТА

САМ С ВЪЛЦИТЕ

ТЕКСТ: НИЙЛ ШЕЙ
СНИМКИ:
РОНАН ДОНОВАН

В

В СИНЕВАТА НА ЕДНО ПОЛЯРНО УТРО седем вълци се плъзгаха по замръзнало езеро, джафкайки, скимтейки и преследвайки парче лед колкото хокейна шайба. В този час езерото блестеше като опал, като огледало на Вселената и вълците също изглеждаха неземни в радостта си. Те се гонеха напред-назад върху езерото, като четири вълчета се боричкаха край шайбата, а три по-възрастни вълка ги събаряха, избутвайки малките им телца в замръзналите тревни покрай брега. В тетрадката си, с букви, почти неразбираеми поради треперенето, съм написал думата „забавни“. Най-едрият вълк, мъжки, на около година, беше истински гигант, тежащ около 30 кг. Най-малката не беше по-голяма от възглавничка. Двойка гарвани се носеха в небето над нас и освен техния присмехулен грак тундрата беше напълно тиха, като изключим гласовете на вълците и чаткането на ноктите им по леда. Накрая шайбата се шмугна в тревата, най-едроото малко я догони и я съдвка на парчета.

Едно вълче гризе перо, докато друго забира муцушка в старата водачка на глутницата, Белия шал (най-вдясно). След последното известно убиване на плячка, в което участвала, Белия шал се уверила, че малките ще се нахранят първи, и по-късно изчезнала в тундрата. Една от дъщерите ѝ се опита да заеме мястото ѝ като нова водачка.

Останалите стояха и гледаха с наклонени встрани глави. Сякаш бяха поразени от грубото му действие. После един по един се обърнаха и се вгледаха в мен.

Трудно е да се опише това усещане – мигът, в който група хищници те забелязват и те пронизват с поглед, докато сърцето ти бие учестено. Обикновено хората не сме обект на подобно проучване, въпреки че тялото ми изглежда несъзнателно го разпозна. Отново потреперих, но този път не от студ. Колкото и игриви да изглеждаха допреди няколко минути, това бяха диви вълци. Бялата им козина беше покрита с тъмни петна кръв. Трупът, от който бяха яли – мускусен бик, многократно по-едър от мен, – лежеше

наблизо с отворен гръден кош, а костите се бяха разперили като ветрило към небето. Вълците ме гледаха мълчаливо, но разговаряха помежду си с помръдването на ушите, с позицията на опашките си. Вземаха решения. И след няколко мига решиха да се приближат.

ТОВА ВЕРОЯТНО НЕ би могло да се случи никъде другаде по света. Точно затова пътувах до остров Елсмиър, далеч в Канадска Арктика, като част от екип за заснемане на документален филм. Мястото е толкова

ВЪЛЦИТЕ ОТ ДАЛЕЧНИЯ СЕВЕР

Полярните вълци обитават само най-северните арктически острови на Канада и участъци от гренландското крайбрежие, но са тясно свързани с вълците от Скалистите планини, по-голямата част от Канада и части от Европа. Учените не са сигурни колко полярни вълци обитават тези райони днес.

отдалечено, а зимата – така студена, че тук рядко стъпва човешки крак. На западния бряг има една метеорологична станция, наречена Юрека (Еврика), която целогодишно се обитава от около 8 души. Иначе най-близката общност (от 129 души) е Гриз Фиорд, на 400 км южно оттам. Най-близкото растение, което бихте могли да определите като дърво, отстои на 1600 км.

Това означава, че вълците в тази част на Елсмиър – същият вид вълк (*Canis lupus*), който живее в Северните Скалисти планини, голяма част от Канада и на малки, разпръснати популации в Европа и Азия – никога не са били ловувани, никога не са били прогонвани от застрояването, никога не са били тровени или ловени с капани от скотовъдци. Не ги блъскат коли и няма непостоянни закони, които днес ги защитават, а утре ги излагат на опасност. Били са изучавани само от няколко учени изобщо. Дори според познатите ми инуити, чиито предци обитават района от векове, тези вълци се отличават.

Това не означава, че вълците никога не срещат хора. От 1986 г. нататък легендарният биолог Л. Дейвид Мек прекарал 25 лета, наблюдавайки вълците тук. Персоналът на метеорологичната станция ги вижда често и докладва за големи групи вълци, които бродят из територията ѝ. А моите приятели от филмовия екип на практика се бяха внедрили в глутницата, която опознах за няколко седмици, използвайки АТВ-та, за да следват неуморните им движения.

Дали контактът с хората ги е направил някак по-малко диви? Дали мярката за това доколко едно животно е диво, не е дистанцията, която поддържа спрямо хората? Вълците от Елсмиър са отделени от роднините си, които обитават много по-опитомени пейзажи като Айдахо и Монтана, чрез много повече неща от простото разстояние. Тук горе вълците никога

ГОРЕ ВДЯСНО

Глутницата, отчаяно нуждаеща се от плячка, претърсва фиорда Грийли за мускусни бикове и полярни зайци. Когато фиордът замръзне, ловната им територия се разширява отвъд планините.

ДОЛУ ВДЯСНО

Вълците посетили канадски военен пост, без да обърнат внимание на скелета на мускусен бик, окачен от персонала. Глутницата предпочела да ловува полярни зайци в тревата около летището.

МАТЮ У. КУОСТИК, NGM; СКОТ ЕДЪР. ИЗТОЧНИЦИ: НУНАВУТСКО МИНИСТЕРСТВО НА ОКОЛНАТА СРЕДА, ОТДЕЛ ЗА ИЗСЛЕДВАНЕ НА ДИВИТЕ ЖИВОТНИ; МЕЖДУНАРОДЕН СЪЮЗ ЗА ЗАЩИТА НА ПРИРОДАТА; СЛУЖБА ЗА РИБАТА И ДИВИТЕ ЖИВОТНИ НА САЩ; USGS; РОНАН ДОНОВАН

След като се нахрани, глутницата си почивва и храносмила. Вълците се люшкат между пируване и глад. Повечето ловувания са неуспешни, а възрастните могат да изкарат до две седмици без храна. След като убият плячка, те се натъпкват, изяждайки до 10 kg месо наведнъж. Не след дълго те отново ще се раздвижат.

не са били изтласквани от хората до ръба на оцеляването. Тук те живеят толкова далеч от човешката сянка, че не се плашат от нея, от нас. Да ги посетим означава да се откажем от контрола и да навлезем в един друг свят.

ВЪРХУ ЗАМРЪЗНАЛОТО езеро през онзи ден глутницата се приближи бавно, с ниско наведени глави, душейки. Беше в началото на септември, с температура -3°C . Краткото арктическо лято беше свършило, въпреки че слънцето все още се задържаше всеки ден в небето за по около 20 часа. До истинската нощ, онази зимна нощ, която щеше да продължи 4 месеца и да свали температурите до -50°C , все още имаше няколко седмици.

Бях сам, невъоръжен. В крайна сметка щях да се срещна с приятелите си, но засега те бяха на повече от 8 км на юг. Седнах на леда, като си мислех, че няколко пъти в живота си съм бил така самотен, но никога толкова уязвим.

Вълците се разделиха покрай мен като дим. Зимната им козина вече прорастваше. Когато минавах, виждах отблизо белезите, по които ги разпознавахме по време на снимките – мъжкият на година със сиви косми в гривата си, женската, чието ляво око беше извадено, вероятно в битка с мускусен бик. Черните връхчета на опашките на малките, които скоро щяха да станат бели. Можех да усетя дъха на кръвта от мускусен бик, в която се бяха въргали.

Вълчетата притичаха на разстояние, тромави на огромните си лапи. Но по-възрастните вълци се приближиха. Една смела женска, вероятно 2–3-годишна, дойде и застана на една ръка разстояние. Очите ѝ бяха светлокехлибарени, муцуната ѝ беше потъмняла от стара кръв или може би от изгорял боклук от сметището на „Юрека“, за което се знаеше, че вълците посещават.

Това беше дразнеща мисъл – мустакът ѝ може и да беше от разтопена пластмаса, – но мисълта изчезна за миг: див вълк се беше втренчил в мен само от около метър разстояние. Реших да стоя неподвижно и я гледах смаяно.

Дочувах стомашните ѝ звуци, мокрото присвиване на къркореци черва. Тя ме огледа от горе до долу, а носът ѝ се вирваше леко във въздуха, сякаш ме скицираше. После пристъпи по-близо и неочаквано притисна нос към лакътя ми. Сякаш ме удари ток и трепнах. Вълчицата отскочи и продължи нататък, без да бърза, като поглеждаше през рамо, докато се присъедини към останалите от семейството си, които бяха заровили муцуни в остатъците от мускусния бик. Светлооката женска ме беше проучила методично. Спокойно. Тя почти не прекъсна зрителния контакт с мен и аз съзрях струяща интелигентност, далеч надхвърляща всичко, което съм виждал у други животни. Присъстваше непогрешимото усещане, че в дълбините на гените си ние се познавахме.

Нямам предвид някакъв вид лична връзка. Тя не беше моят животински тотем. Говоря за генетичен план, за близост на ниво видове. Вълците са малко по-стари от съвременните хора, така че са били напълно завършени, когато се е появил *Homo sapiens*. Не е трудно да си представим, че в нашата младост сме гледали как вълците ловуват и сме се учили от тях дори когато някои от тях са ни станали домашни любимци.

Вълците, също като хората, са и едни от най-успешните и многостранни хищници на планетата и живеят на семейни групи, които в някои отношения са по-сходни с човешките семейства, отколкото дори тези на най-близките ни роднини примати. Докато климатичните промени трансформират Арктика в по-топло и по-непредвидимо място, вълците вероятно ще се адаптират по начина, по който бихме го направили и ние – като използват нови предимства, и ако всичко отиде по дяволите – като мигрират някъде другаде.

МАЛКО ВРЕМЕ ПРЕДИ ДА пристигна на Елсмиър, глутницата изгубила майка си. Тя била около 5–6-годишна, със слаб таз, ставала бавно, но държала властта така здраво, че когато приятелите ми я срещнали през август, дори не забелязали колко крехка